

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ROMANDA ETKİLENMENİN SINIRLARI: ÜÇ İSTANBUL VE TRİUMVİRA
THE EDGES OF IMPRESSION IN NOVEL: THREE ISTANBUL AND TRIUMVIRA

Sevgül TÜRK MENOĞLU*

Öz

Türk edebiyatında İttihat ve Terakki sıkça işlenen konulardan biri olarak dikkat çeker. Edebi sahada da geniş yankı bulan bu dönem şiir, hikâye, roman gibi türlere yansımıştır. Yazarların İttihat ve Terakki yönetiminden daha demokratik bir ortam beklemeleri cemiyetin edebiyatta sıkça yer alma sebeplerindendir. Bu çalışmada İttihat ve Terakki hakkında yazılmış olan Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul ve Ahmet Aziz'in Triumvira romanları bugüne kadar kimsenin dikkatini çekmemiş yönleriyle, kurgu ve konularındaki şaşırtıcı benzerlikleriyle ele alınacaktır.

Abstract

İttihat and Terakki stands out as one of frequently discussed subject in Turkish Literature. This period that also has a broad repercussion in literary area has reflected in literary genres such as poem, story and novel. The expectation of a more democratic condition of the writers from the İttihat and Terakki admin is one of the reasons that the union frequently takes place in literature. In this study, the sides those have not taken attention of anyone and striking resemblances in fiction and subject of the novels Three İstanbul by Mithat Cemal Kuntay and Triumvira by Ahmet Aziz which are written about The İttihat and Terakki will be discussed.

Giriş

Türk tarihinde İttihat ve Terakki dönemi, çalkantılı bir zaman dilimini kapsar. İttihat ve Terakki Cemiyeti, yüzünü batıya çeviren bir ülkenin Avrupa'ya gidip buradaki gelişmeleri gördükten sonra sosyal, siyasi ve demokratik açıdan bir ilerlemenin kaydedilmesinin ancak batılılaşmayla sağlanabileceğine inanan bir grup tarafından (İbrahim Temo, İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, Çerkez Mehmet Reşid) kurulmuştur. Cemiyetin temelini Jön Türkler ve bir kısım küçük rütbeli subaylar teşkil ederler. Avrupa görmüş, tahsilli, entelektüel bireylerden oluşan Jön Türkler, batılılaşma çabalarının da en önemli unsurları arasında görülebilirler. Zaten "hareketin fikri altyapısı batı orijinli[dir.]" (Aslan 2008:80) Kuruluş tarihi olan 1889'dan itibaren çıktıkları maceralı, tehlikeli ve kimilerine göre zararlı yolculuğun ilk kilometrelerinde, "Devlet-i Âli"yi demokrasiye kavuşturmak için "ittihat" eden idealist gençlerin kurduğu bir "örgüt" görüntüsü verseler de zaman ilerleyip iktidarın büyümesine kapılmaları ve aslında çok riskli bir işe giriştiklerinin farkına varmalarıyla cemiyet içindeki asker kökenli üyelerin de etkisiyle sırtını

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü.

askeri güce dayayıp yoluna devam eden “*yarı sivil*” bir siyasi akıma dönüşürler. Bunun için “*orduyla partinin iç içe*” (Alkan 2008:19) geçtiği bir yapı arz ederler. Bu anlamda 10 Temmuz inkılabı ordu ile siyaset arasındaki ayrımı kaldırması bakımından bir kırılma noktasıdır. Ordunun o dönem için siyasete meyilli cephesini bu inkılâp sonrası yaşanan askeri vesayet merkezli anlayışlar da açıkça ortaya koyar.

1900’lü yılların başından itibaren Osmanlı Devleti’nin ve devamında kurulan genç cumhuriyetin sosyal, siyasi ve iktisadi yapısını derinden etkileyen *İttihat ve Terakki* oluşumu kısa sürede insanların günlük hayatını büyük ölçüde değiştirir. Bu dönemin başlıca vasıflarından biri “*örgütlü toplum düzenine*” (Polat 2008:54) geçilmesidir. Dernek sayılarındaki artış, çeşitli cemiyetlerin kurulması bu örgütlü yapılanmanın bir sonucudur. Ayrıca, dönemin yadsınamayacak öneme sahip gelişmelerinden biri de basın özgürlüğüdür. Özellikle 2. Abdülhamit dönemindeki baskıcı anlayıştan sonra basının sesinin yükseldiği bir dönemden söz etmek mümkündür. Yalnızca gazetecilikte değil edebi sahada da 2. Meşrutiyet döneminin yansımalarına rastlanır. Bu dönem, Fecr-i Âti’nin etkisinin kırıldığı ve milli anlayışa yönelişin başladığı bir zaman dilimine denk gelir. 2. Meşrutiyet’in tesirinin yoğun hissedildiği bu tarihlerde şiir, roman hikâye gibi pek çok türde İttihat ve Terakki’nin izlerini bulmak mümkündür. Bir “*ihtilal edebiyatı*”nın (Emil, 1991:189 Aktaran: Koç) olduğu bu dönemde yazılan İttihat ve Terakki dönemini konu alan eserlerin çoğunun ortak noktası 2. Abdülhamit düşmanlığıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse, Tevfik Fikret’in *Bir Lahza-i Teahhür* adlı şiirinde 2. Abdülhamid’in, bir Cuma namazı çıkışı düzenlenen suikasttan çok kısa süreli bir gecikme ile son anda kurtuluşundan dolayı duyulan üzüntü ve hayıflanma vardır. Ayrıca yine şairin *Sis* şiirinde İstanbul istibdatla kapkara bir renge bürünmüş lanetli bir şehir olarak anlatılır. İttihat ve Terakki hikâyede de kendine yer bulur. Milli edebiyat döneminin önemli yazarlarından Ömer Seyfettin, birçok hikâyesinde İttihat ve Terakki’ye değinir. Başlangıçta birçok aydın gibi 2. Meşrutiyet’in ilanının ülkeye huzur getireceğine inanan yazar, daha sonraki dönemlerde yaşananlardan sonra daha mesafeli ve eleştirel bir yaklaşım içine girer. Hikâyelerinde de bunun yansımaları görülür. Onun *Hürriyet Gecesi*, *Hürriyete Layık Bir Kahraman* gibi hikâyelerinde 2. Meşrutiyet ele alınır.¹ İttihat ve Terakki etkisi romanda da kendini hissettirir. Bu dönemi anlatan eserlerin bu derece yoğun oluşu, II. Meşrutiyet’i bir kurtuluş, bir dönüm noktası olarak gören aydınların büyük beklentilerinden kaynaklanır. Bu dönemi anlatan belli başlı romanlar arasında Nahit Sıtkı Örik’in *Sultan Hamit Düşerken*, Münevver Ayaşlı’nın *Pertev Bey’in Üç Kızı*, Aka Gündüz’ün *İki Süngü Arasında*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Sodom ve Gomora* ve *Panorama* romanları, Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu*, Attila İlhan’ın *Dersaadet’te Sabah Ezanları*, Ahmet Altan’ın *İsyan Günleri’nde Aşk*, Mithat Cemal Kuntay’ın *Üç İstanbul* ve Ahmet Aziz’in *Triumvira* gibi romanları sıralamak mümkündür.

Bu romanlardan Mithat Cemal Kuntay’ın *Üç İstanbul* romanı, geniş şahıs kadrosu ile dikkat çeker. Yazarın tek romanı olan *Üç İstanbul*, 1938 yılında yayımlanır. Romanda İstanbul, üç farklı zaman diliminde (II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki ve Mütareke dönemleri) okurun karşısına çıkar. Roman, gerek karmaşık bir tarihi süreci ele alması bakımından, gerekse geniş şahıs kadrosu ile bir hayli kapsamlıdır. *Üç İstanbul*, “*yayımladığı 1930’lu yıllarda (...) egemen ideolojik tavrın sonucu edebiyat dışına itilme ile karşı karşıya gelmiş ve fazla bir itibar görmemişse de, bugün artık kimi eleştirmenlerce en iyi yirmi Türk romanı arasında anılmakta, kimilerince ise roman tarihimizin en iddialı eserlerinden biri kabul edilmektedir*” (Çağan vd. 2002:576).

Üç İstanbul, çöküş devrini, yozlaşmış, çürümüş bir dönem olarak algılar ve bu bağlamda değerlendirir. Romanda anlatılan İstanbul tablosunda, “*zenginlerle yoksullar iç içedir. Bir tarafta yoksulluk içerisinde kıvranan insanlar, diğer tarafta konaklar içerisinde ihtişamla yaşayanlar vardır*” (Çelik 2009). *Üç İstanbul* bir çöküş sürecini realist bir yaklaşımla ve bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz Murat Koç(2008). “Ömer Seyfettin’in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki”, *Bilgi*, S:47, s.121-146.

İttihat ve Terakki hakkında yazılmış bir başka roman olan *Triumvira* (2006) Ahmet Aziz müstearını kullanan İsfendiyar Erzik'in ilk eseridir. İttihat ve Terakki hakkında yazılmış kapsamlı bir roman olan *Triumvira* da tıpkı *Üç İstanbul* gibi İstanbul'u üç farklı zaman dilimde (II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki Dönemi ve Mütareke dönemleri) işler ve bazı eleştirmenler tarafından da tam not alır. A. Ömer Türkeş *Triumvira'yı "diliyle, kurgusuyla, kişi ve karakterleriyle, yarattığı İstanbul atmosferiyle de sağlam bir roman" ve "Yakup Kadri'nin Hüküm Gecesi (1927), Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul (1938), Nahit Sırrı Örik'in Sultan Abdülhamid Düşerken (1957) ve Attila İlhan'ın Dersaadette Sabah Ezanları'ndan (1981) sonra, İttihat ve Terakki dönemiyle ilgili belki de en kuşatıcı ve doyurucu anlatılardan birisi" (2006) olarak niteler. Bu eserde de Üç İstanbul'da olduğu gibi adım adım çöküş vardır.*

Bu iki romanın asıl dikkat çekici özellikleri ise, kurgu ve olay örgüsü yönüyle gösterdiği ve şimdiye kadar üzerinde durulmayan büyük benzerliktir. İki eserdeki baş karakterlerin yaşadıkları şehir, zaman dilimi, içinde yer aldıkları siyasi ve sosyal olaylar ve bu tarih kesitinde yüz yüze kaldıkları kader *aynılık* arz eder. Aynı döneme ışık tutan tarihi romanların; kimi gerçekliklere değinme zorunluluğunun getireceği kimi aynılıklar, benzerlik ya da paralelliklere, karşılaştırmalı edebiyat ilkeleriyle, metinler arası kuramıyla ya da dönem ruhuyla (zeitgeist) açıklık getirilmesi, bilindik edebi inceleme yolları arasında sayılır. Anılan iki eser -işlevsiz kalan bu yaklaşım biçimlerinin neden olacağı safdillikten kaçınmak kaygısıyla- daha başka bir bakışla, aşağıda sıralanan alt başlıklara nesnel karşılık veren *etkilenme* teziyle ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Olay Örgüsü

Başlıktaki kavramın çerçevesi, Forster'ın "olay örgüsü" (Forster 2001) tanımıyla belirlenmiş ve neden sonuç ilişkisi esas alınmıştır. *Üç İstanbul*'un temel olayları; odakta İttihat ve Terakki mensubu Adnan Bey olmak üzere, II. Abdülhamit dönemi işgal altındaki İstanbul'unda geçer. Başkahraman'ın adı -Cemal Hikmet- farklı olmak üzere, *Triumvira* için de aynı durum söz konusudur. İki eserin ana gövdesini şekillendiren belli başlı olay halkalarına işaret eden bu başlık altında, aynı zamanda etkilenmenin en önemli ilk gösterenler toplamı da yoruma mahal bırakmayacak açıklıkta ortaya konmaktadır. Aşağıda her iki romanın konusu karşılıklı olarak ele alınmış ve altı çizili ifadelerle birebir benzerliklere dikkat çekilmiştir:

Tablo:1

ÜÇ İSTANBUL	TRİUMVİRA
<u>Adnan babasını, henüz sekiz yaşındayken, 93 Harbi'nde kaybeder. Uzaktan akrabası olan İngiliz Sait Paşa tarafından himaye edilir ve çocukluğu paşanın yalısında geçer. Darüşşafaka'da eğitim alır.</u>	<u>Cemal Hikmet, babasını 93 Harbi'nde kaybeder. Babasının bir yakını olan ve onu himaye eden Vahan Efendi aracılığıyla Galatasaray Lisesi'ne girer.</u>
<u>Daha sonra da üniversitede hukuk okur. Ancak avukatlık yapmak istemez.</u>	Buradan mezun olduktan <u>sonra da hukuk eğitimi alır; ancak avukatlık yapmak istemez</u>
<u>Roman üç ana bölümden oluşur. Romanın başkahramanı Adnan, üç bölümde de üç farklı yaşantı ile öne çıkar.</u>	<u>Roman üç ana bölümden oluşur. Romanın başkahramanı Cemal Hikmet, üç bölümde de üç farklı yaşantı ile öne çıkar.</u>
<u>Romanın birinci bölümündeki Adnan, 2. Abdülhamit döneminin karmaşık şartlarında Aksaray'da annesi ile mütevazı bir hayat yaşar. "Yıkılan Vatan" adını verdiği romanını yazar. Saraya yakın isimlerden bâlâ rütbeli devlet adamı Hidayet'in konağına sürekli gider. Bu arada İttihat ve Terakki ile bağlantısı vardır. Aksaray'daki evinde gizli toplantılar düzenler ve arkadaşlarıyla birlikte İngiliz Sait Paşa'nın hatıratını okur.</u>	<u>Romanın birinci bölümündeki Cemal Hikmet, Aksaray'da annesiyle birlikte mütevazı bir hayat sürer. Cemal Hikmet, aynı zamanda Talat Paşa'nın çocukluk arkadaşıdır ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile de yakın ilişkisi vardır.</u> Dürüst bir genç olan Cemal Hikmet'in cemiyetle bağlarından annesi çok rahatsızdır. İkinci Abdülhamit döneminin karmaşık ortamında etrafta çok fazla hafife dolaşırken Cemal Hikmet'in başına bir iş gelmesinden korkar. Her fırsatta bunu oğluna hatırlatsa da onu cemiyetle olan ilişkisine ve <u>cemiyetin yayın organları olan Meşveret ve Şura-yı Ümmet gazetelerini gizlice eve sokmasına mani olamaz.</u>
Bu sıralarda bir tanıdığı vasıtasıyla iş bulur. Maliye Nazırı'nın kızına edebiyat dersleri verir. Nazırın kızı Süheyla ile aralarında duygusal bir yakınlaşma başlamışken, <u>yine tanıdığı vasıtasıyla Erkâniharp</u>	Hariciye nezareti tercüme kaleminde iş bulur, bu arada Sabah gazetesine de çok düzenli olmamakla birlikte yazılar yazar. Bu arada bir ortak <u>tanındıkları vasıtasıyla Erkâniharp Müşiri'nin kızına Fransızca</u>

<p><u>Müşiri'nin kızı Belkis'a ders vermeye başlar.</u> Müşir'in kızı Belkis'ı görür görmez ona âşık olur, Süheyla'yı unuttur. Belkis, bir bahriye miralay'ı ile evlidir; ancak evliliklerinde birtakım sorunlar yaşamaktadırlar. O da Adnan'a ilgi duyar. Bir müddet aşklarını gizli yaşarlar.</p>	<p><u>dersleri vermeye başlar.</u></p>
<p>Adnan, okul arkadaşı Tefik Hoca ile birlikte bir avukatlık bürosu açar. Ancak Tefik Hoca onu dolandırır. Bu arada Adnan, Macide adlı bir kadınla ilişki yaşar. Kadın hamile kalır. Adnan çocuğu aldırmasını ister. Macide, çocuğu aldırarak istemez. Adnan'ı kandırır ve ona çocuğu aldırıldığını söyler. Adnan, Selanik'te bulunan arkadaşı Moiz aracılığıyla İttihat ve Terakki ile bağlantıya geçer. Cemiyetin İstanbul'daki adamı olur. Bir mektubu yakalanınca da Trablusgarp'a sürgüne gönderilir.</p>	
<p><u>Romanın ikinci bölümü İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla başlar.</u> Meşrutiyetin ilanından sonra Adnan bambaşka biri olur. Sürgünden döner. <u>İttihat ve Terakki'ye yakınlığı sayesinde Aksaray'daki yoksul hayatına veda eder. Artık servetinin miktarını kendisi bile bilemeyecek kadar zengindir. İtibarı artar. Nişantaşı'nda bir konağa taşınır.</u> İstibdat döneminde Hidayet'in konağına gösterilen rağbet, meşrutiyet döneminde de Adnan'a gösterilir.</p>	<p><u>Romanın başlarında İkinci Meşrutiyet ilan edilir.</u> İttihat ve Terakki iktidara gelir. <u>Cemal Hikmet, İttihat ve Terakkiye yakınlığı vasıtasıyla Deutsche Bank ile iş ilişkilerini girer. Bu sayede yoksul hayatına veda eder. Artık çok zengindir. Aksaray'daki yoksul evinden çıkıp Nişantaşı'nda bir köşke taşınır.</u> Okuyucu meşrutiyetin ilanından sonra zengin bir Cemal Hikmet ile karşılaşır.</p>
<p>Adnan, kocasından ayrılan Belkis ile evlenir. Belkis'in karşısında hep eziktir. Çünkü Belkis onu küçümser, sürekli aşağılar. Adnan bu arada <u>annesini de veremden kaybeder.</u></p>	<p>Meşrutiyetin ilanından çok kısa bir süre sonra <u>Cemal Hikmet annesini kaybeder.</u></p>
<p>Romanın üçüncü bölümü Milli Mücadele döneminde geçer. <u>İstanbul işgal altındadır.</u> Adnan, Belkis'tan boşanır, Süheyla ile evlenir. İttihat ve Terakki'nin eski gücü kalmamıştır. Adnan bu dönemde bütün servetini kaybetmiş, vereme yakalanmış <u>caresiz ve yoksul bir insandır.</u></p>	<p>Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti ile anlaşmazlığa düşer. Talat Paşa ile aralarında geçen sert bir münakaşadan sonra bağlarını tamamen koparır. <u>İstanbul, işgal altındadır.</u> Artık kendini yoksullara adar. Elinde avucunda ne varsa dağıtır. <u>Yoksul düşer. İstanbul'un işgalinden sonra konağı elinden alınır.</u></p>
<p>Avukatlığa geri döner. Bu sırada Uşak Ahmet adında bir gencin işlediği cinayette, maktulün yakınlarının avukatlığını alır. Uşak Ahmet'in idam cezası alması için mahkemede elinden geleni yapar. Uşak Ahmet idam cezası alır. Adnan, daha sonra Uşak Ahmet'in, Macide ile yaşadığı yasak ilişkiden doğan oğlu olduğunu öğrenir.</p>	
<p>Adnan, bu olaydan kısa bir süre sonra veremden ölür. <u>Roman, Adnan'ın cenaze töreniyle son bulur.</u></p>	<p>Cemal Hikmet yaşadığı sıkıntılara dayanamayıp intihar eder. <u>Roman, Cemal Hikmet'in cenaze töreniyle son bulur.</u></p>

İki eserin ana hatlarını şekillendiren bu veriler yan yana konduğunda, *Triumvira'nın* kurgusunda, *Üç İstanbul'a* ait çok önemli temel öğelerin, bazı ufak değişikliklerle, yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, makalenin temel tezini oluşturan *etkilenme* konusundaki ilk önemli belirleyen olarak kaydedilebilir. Bu durumu rastgelelik, iki farklı yazarın birbirinden habersiz benzeri olguları romanlaştırması tezi şeklinde yorumlamak oldukça safdil bir duruma işaret etmektedir. Şimdi, *etkilenme* tezinin ikinci göstereni olarak, roman kişilerinin kaderindeki belirgin olay, olgu ve durumlar ve yaşamlarından kimi kesitlere bakılabilir:

2. Roman Kişilerinin Kaderi

Roman kahramanlarının birçok yönü ortaktır. Üstelik bu ortak yönler daha romanın başından itibaren fark edilir. *Üç İstanbul* romanının baş kahramanı Muharrir Adnan Bey, 93 Harbi'nde babası Salim Bey'i kaybetmiş bir muhacirdir. *Yıkılan Vatan* adını verdiği romanında babasından ve Doksan Üç harbinden de söz eder: "*Şehit Salim Bey, adıyla, sanıyla bu romanda ebediyete girmelidir. (...) Bu ikinci fasılda, 93 Harbi'nin muhacirlik ıstırapı da var.*" (Kuntay 13) *Triumvira* romanında da Cemal Hikmet 93 muhaciridir. Cemal Hikmet, bir yakını olan Erkânıharp Müşiri Sermet Raşit Bey'e: "*Babam, 93 Harbi'nde şehit olduktan sonra, annem yalnız kaldı müşir hazretleri*" (Aziz 13) ifadeleriyle bu bilgiyi verir. Adnan Bey, küçük yaşta İstanbul'a

geldikten sonra bir akrabası vasıtasıyla “İngiliz Sait Paşa’nın sıcak yalısına anası ve teyzesiyle beraber sığın[ır]” (Kuntay 13) ve Paşa tarafından himaye edilir. Öte taraftan Cemal Hikmet de henüz küçük yaşta uzakta akrabası Vahan Efendi tarafından himaye edilir. Bu durumu Cemal Hikmet şu cümlelerle anlatır: “Para durumumuz iyi değildi, bunları ben o yaşında bile hissedebiliyordum. Vahan Efendi’nin bize maddi manevi büyük iyilikleri dokundu” (Aziz 13)

Her iki roman kahramanlarının hayatlarındaki büyük benzerliklerden biri de yaşadıkları yerdir. İki romanın kahramanı da kendilerini himaye eden yakınlarının yanından ayrıldıktan sonra Aksaray’da mütevazı bir evde anneleriyle birlikte yaşarlar. Üç İstanbul’da romanın başında bu bilgi verilir. (Kuntay s.9). Triumvira’nın kahramanı Cemal Hikmet de anlatıcı yazarın İstanbul’un semtleri arasında “farklı bir semt” (Aziz 19) olarak tanımladığı Aksaray’da annesiyle yaşar.

İki kahramanın tahsil durumları arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir. Adnan, hukuk tahsili görür. Arkadaşları Moiz ve Tevfik Hoca ile birlikte “hukuktan yeni çıkan üç adam” (Kuntay 19) olarak ne yapacaklarını düşünürler. Adnan “avukatlık etme”[k] istemez. Çünkü “«hadise adam»dı”[r] (Kuntay 19) Cemal Hikmet de Müşir ile aralarında geçen bir konuşmada: “Burada hukuku bitirdim efendim” (Aziz 12) der. O da tıpkı Adnan gibi avukatlık yapmak istemez. “Avukatlığı bir arkadaşımın yanında denedim, olmadı” (Aziz 16) diyerek gerekçesini dile getirir.

Üç İstanbul’da Adnan, İttihat ve Terakki yanlısıdır. İttihat yanlısı nüfuzlu tanıdıkları vardır. (Kendisine hâmilik de yapmış olan İngiliz Sait Paşa) Aksaray’daki evinde arkadaşlarıyla gizlice toplantılar düzenler. “Adnan, odasının pencere perdeleri üstüne yatak çarşafı as[arak] içeride lamba yandıği sokaktan belli olma[sın]” (Kuntay 127) diye çaba gösterir ve arkadaşlarıyla İngiliz Sait Paşa’nın hatıratını okurlar. Cemal Hikmet de İttihat ve Terakki yanlısıdır. Üstelik Talat Paşa’nın da çocukluk arkadaşıdır. Cemiyetin yayın organlarından Meşveret ve Şura-yı Ümmet gazetelerini gizlice alır. Aksaray’daki evinde saklar. Bir arkadaşı bu gazeteleri aldığı için takip edilince Cemal Hikmet’in annesi rahatsızlığını ona şöyle dile getirir: “Hikmet’im benim. Evdeki Meşveret ve Şura-yı Ümmetleri parça parça yırtıp yok edelim. Bize de gelebilirler. Seni götürürler! Ben sensiz olamam!” (Aziz 26)

Her iki roman kahramanlarının hayatlarının ilerleyen safhalarında da yine çok dikkat çeken benzerlikler vardır. Üç İstanbul’da Adnan 2. Abdülhamit döneminde gönderildiği Trablus sürgününden İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte döner. İttihat ve Terakki iktidara gelince de cemiyete olan yakınlığı sayesinde, “kimsenin doğrusunu bilmediği kadar zengin” (Kuntay 407) olur. Artık “Nişantaşı’nda tuttuğu kona”[k]ta (Kuntay 386) yaşar. Triumvira’nın başkahramanı Cemal Hikmet de İttihat ve Terakki iktidarından sonra fazlasıyla zenginleşir. O da “Nişantaşı” (Aziz 373)’nda bir köşke taşınır. Köşkün “dillere destan” (Aziz 366) bir güzellik ve zenginliğe sahip olduğu sürekli dillendirilir.

Bir diğer benzerlik her iki kahramanın annelerini kaybetmeleriyle ilgilidir. Adnan Trablus’ta sürgündeyken annesini kaybeder: “Adnan’ın anası dün gece ölmüştü. Bunu Sürpuhi’ye söyleyen Eczacı Karnik iki gün evvel Adnan’ın Trablusgarb’a sürüldüğünü de haber vermişti.” (Kuntay 355). Cemal Hikmet de annesini romanın ilerleyen bölümlerinde kaybeder. (Aziz 75). Cemal Hikmet, annesinin cenazesine katılma imkânı bulur; ancak Adnan sürgünde olduğu için annesinin cenazesine katılamaz.

Her iki romanın son dönemeçlerinde de kahramanların kaderi yine ortaktır. Üç İstanbul’da, İstanbul işgal edilip İttihat ve Terakki’nin gücü kırılınca Adnan gücünü ve zenginliğini yitirir. Kaçak durumuna düşer. Bir tanıdığına konağında saklanır. Saklandığı yerde mali durumunu irdelediğinde artık bir müflis konumunda ve “üç aydan beri fıkara” (Kuntay 512) olduğunu büyük bir acıyla fark eder. Bu trajik son, Triumvira’nın kahramanı Cemal Hikmet için de geçerlidir. Cemal Hikmet de İstanbul’un İngilizler tarafından işgali ve İttihat ve Terakki’nin gücünün kırılması üzerine eski gücünü kaybeder. İngiliz askerleri köşkünün kuşatırlar ve “köşkten herhangi bir değerli ya da değersiz eşya almadan” (Aziz 376) burayı terk etmesi istenir.

Her iki romanın finalinde ise yine benzerlik vardır. Adnan, yakalandığı amansız hastalık sonucu ölür. Cenazesi “*ağladığını görmesinler diye tabutun çok ilerisinde yürüyen*” (Kuntay 702) yakın arkadaşı şair Raif ve birkaç yakını tarafından kaldırılır. Roman, bu cenaze töreniyle son bulur. Cemal Hikmet ise İngilizler tarafından konağının işgal edilmesini ve içine düştüğü aşağılayıcı durumu hazmedemez ve intihar eder. Roman, Cemal Hikmet’in cenaze töreniyle son bulur. Cemal Hikmet’in intihar ettiğini okuyucu, yakını Şükufe Nine’nin: “*benim oğlum intihar edecek kadar güçsüz değildi*” (Aziz 381) sözleriyle öğrenir.

Görüldüğü üzere romanda her iki kahramanın hayatları arasında baştan sona kadar çok ciddi benzerlikler dikkat çeker. Romanın kurgusu ve konusu da yukarıda karşılaştırmalı olarak belirtildiği üzere neredeyse birebir aynıdır. Kahramanların, olay örgüsüne de etki eden, birçok ortak yönü vardır.

3. Metin içi Benzerlikler

Romanlardaki ortaklıkların bir başka noktası da metin içinde görülür. Aşağıya alınan ve yine karşılıklı olarak gösterilen yerlerde oldukça çarpıcı benzerlikler dikkat çeker. Bu benzerlikler koyu renkle belirtilmiştir. Özellikle mekân tasvirlerindeki bu benzerlikler dikkat çekicidir. Her iki romanda da kahramanların ders vermek için gittikleri bir Erkânıharp Müşiri vardır. Her iki romanda da Erkânıharp Müşiri’nin evindeki dekorasyon ve tefrişat büyük benzerlik gösterir. Üç İstanbul’da Adnan, Erkânıharp Müşiri’nin yalısına gider. Triumvira’da ise Cemal Hikmet Erkânıharp Müşiri’nin konağına gider. Adnan’ın yalıda gördükleri ile Cemal Hikmet’in konakta gördükleri fazlasıyla birbirine benzer:

Tablo:2

ÜÇ İSTANBUL (Erkânıharp Müşiri’nin yalısı)	TRİUMVİRA (Erkânıharp Müşiri’nin konağı)
Adnan, mermer yalının büyük salonunda, içinde “ <i>Rodos vazoları durfan</i> ” (s.151) bir vitrin görür. Ayrıca “ <i>yerdeki Aubusson halısının dalları, daireleri arasından yeni boyanmış buruşuk kunduralarıyla geçerek</i> ” (s.151) ilerler. Onu içeride “ <i>ince uzun bir harem ağası kapının kanadını tutarak</i> ” (s.151) karşılar.	Cemal Hikmet ise müşirin konağında: “ <i>Kapının iki yanına dikilmiş nöbetçi gibi duran Rodos vazolarının bulunduğu bölüme ulaşabilmek için Aubusson halısının üzerinden geçmek zorunda[dır]</i> ” (s.7). Burada “ <i>yakışıklı zenci harem ağası</i> ” (s.7) tarafından karşılanır.
Öte taraftan Üç İstanbul romanındaki bâlâ rütbeli devlet adamı Hidayet’in konağının tasvir edildiği bir bölüm de Triumvira’daki Erkânıharp müşirinin konağı ile benzerlik gösterir:	
Hidayet’in konağında “ <i>yaldızlı tavandan bir Venedik avizesi sark[ar]</i> ” (s.79).	Müşirin konağında da “ <i>tavanın ortasından sarkan otuz mumlu, büyük ve mükellef Venedik avizesi</i> ” (T s.10) vardır.
Yine Üç İstanbul’da Hidayet’in konağı ile Triumvira’da Erkânıharp Müşiri’nin konağında birbirine çok benzeyen bir ayrıntı tasvir edilir. Bu ayrıntı, duvardaki ikon çerçevelerdir. Tasvirlerdeki benzerlik yine dikkat çekicidir. İki konağın da duvarlarında içindeki İsa peygamber resimleri sökülerek yerine konak sahipleri tarafından başka resimler yerleştirilmiş ikon çerçeveler vardır:	
(Hidayet’in Konağı) “ <i>(...)Habibullah buna karar veremezken duvardaki büyük resmi gördü: İçinden İsa’sı sökülen ikon çerçevede Hidayet’in yağlıboya resmini!... İsa peygamberin yerinde birinci mecdi nişanlı Hidayet!...</i> ” (s.80)	(Erkânıharp Müşiri’nin konağı) “ <i>Resmin yanındaki Hattat Abdülfettah Efendi’nin celi süllüs levhaları aynı türden çerçeveler içindeydi. Birkaç yüzyıl İsa Mesih’in kanlı resmine mistik görevde kullanılmış kilise kökenli bu ikon çerçeveler, üstlendikleri misyonu henüz tamamlamamış gibiydiler ve yeni yerlerini yadırgıyormuşçasına duruyorlardı.</i> ” (s.9)
Her iki konak sahibinin de benzer tavırları ve benzer alışkanlıkları vardır. Üç İstanbul’da, Hidayet’in özel bir koltuğu vardır. O koltukta oturur. Triumvira’da da Erkânıharp müşirinin özel bir koltuğu vardır. İkisi arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Aşağıda yine karşılıklı olarak bu bölümler verilmiştir.	
“ <i>Hidayet, makamına oturdu. Onun konağında da resmî daire gibi makamı vardı: Yüksek arkalı ruhani bir koltuk</i> ” (s.81-82)	Erkânıharp müşiri de “ <i>yüksek arkalıklı Franstz eskisi koltuğa ruhani bir havayla otur[ur]</i> ” (s.10)
Hidayet ve Erkânıharp Müşirinin konağının tasvir edildiği bölüme ait bir başka büyük benzerlik de her iki konak sahibinin tespihlerle ilgili diyaloglarıdır. Bu diyaloglar şu şekildedir:	

<p>Üç İstanbul'da Hidayet konağındaki tespih koleksiyonundan çıkardığı bir tespihle ilgili şunları söyler: <u>"Onların ikisi de amber. Biri akamber, biri kara. Habibullah'a dönerek: Eski vükelânın bu tespihleri kullanmalarında gizli hikmet varmış; sağ elleri öpüldüğü için tespihlerin güzel kokmasını isterlermiş. Bu ne inceliktir efendim! Ellerini öpen adamların burunlarını düşünmek!...(s.84)</u></p>	<p>Triumvira'da erkânıharp müşirinin konağında da çok benzer bir diyalog geçer: <u>"Oradan akamber tespihini eline aldı, tekbir ve salavat getirerek parmaklarının meleke kesbetmiş, alışkın, kıvrak, esnek, tecrübeli hareketleriyle aynı zamanda dilimî aralıklarında ne geç ne de erken, birbiri peşi sıra çekmeye başladı. (...) "Bu tespih..." dedi. "Burunlar düşünülerek yapılmıştır. Vükelâ tespihidir," diye ekledi. (...) "El öpülürken güzel koku yayar," diye kaldığı yerden sürdürdü konuşmasını" (T, s.11-12)</u></p>
--	---

Romanın farklı yerlerindeki bu benzerlikler her iki romanın benzerlikleri arasında en dikkat çekici olanlarıdır. Her iki romanda metin içinde bir kısmı neredeyse birebir aynı olan bu alıntılar, bu durumun bir rastlantı olduğu ihtimalini zayıflatmaktadır.

4. Bakış Açısı ve Tarihi Olaylar

Her iki romanın benzerliklerinden biri de Aksaray'ın meşhur kabadayılarının da romanda kendilerine yer bulmalarıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi her iki romanın başkahramanları Aksaray'da yaşarlar. Üç İstanbul romanında Aksaray'ın meşhur kabadayılardan On İnkiler çetesine yer verilir. Çetenin meşhur kabadayılardan Arap Avnullah ve çetedeki diğer kabadayılar zaman zaman romanda geçerler. Ayrıca Çilli Mahmut adında müstakil bir kabadayıya da yer verilir. (s.277) Bunlar, romandaki olay halkalarına bağlı olarak değişik bölümlerde geçerler. Triumvira'da da yine bir kabadayı grubuna yer verilir. Bunlar da Aksaraylı kabadayılarıdır. Romanda "üç bıçkın tulumbacı; Civelek Muhsin, Mumbacak Kâzım, Yanbastı Hasan" (s.41) olarak geçerler. Onlar da tıpkı Üç İstanbul romanındaki kabadayılar gibi romanın akışı içinde görülürler.

Üç İstanbul'da "Bir taksim üç" İttihat ve Terakki olan Adnan bile salonunda bu gençlerle elele muhalefet oynuyor. (s.469) ifadesi vardır. Buna karşılık Triumvira'da Cemal Hikmet'in tesadüfen tanıdığı ve bir süreliğine evine oturmaya gittiği emekli Binbaşı Rafet Bey'in "Bugün bir bölü üçü Enver'i, bir bölü üçü Talat'ı, bir bölü üçü Cemal'i; Triumvira'dan başka bir tam olarak anlatan başka söz var mı, duymadım." (T s.293) bölümü de yine dikkat çeken benzerlikler arasındadır.

Sonuç

Yukarıda her iki roman arasındaki paralellikler verilmeye çalışıldı. Her iki romanın dikkat çekici benzerliği gözler önüne serildi. Üç İstanbul'un, İttihat ve Terakki ile ilgili yazılmış ilk ve nitelikli romanlardan biri olarak daha sonra aynı konu ile ilgili yazılacak olan romanlar için bir örnek teşkil etmesi olağandır. Triumvira yazarının çabalarını ve böylesine karmaşık ve yoğun bir tarih bilgisi gerektiren bir konuda yazmak için verdiği emeği göz ardı etmek, şüphesiz, mümkün değildir. Ancak yukarıda tek tek ele alınan benzerlikler, görüldüğü üzere, esinlenmenin çok ötesindedir. Her iki romanın gerek kurgusu, gerek kahramanları, gerek olay örgüsü, gerekse metin içinde yer alan ciddi boyuttaki benzerlikler iki eser arasında metinlerarasılığın çok ötesinde bir ilişki olduğu düşüncesine sevk etmektedir. İki roman arasında bu kadar fazla paralellik ve ortak nokta olması şüphesiz tesadüfî değildir. Bu konudaki son kararı okuyucu verecektir.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Ahmet Turan(2008). "Aradan Geçen Bir Asır, II. Meşrutiyet'i Kavrayışımızda Neleri Değiştirdi?", *Türkiye Günlüğü*, S:94. s.16-20
- ASLAN, Taner (2008). "İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine", *Bilgi*, S:47, s.79-120.
- AZİZ, Ahmet(2006). Triumvira, İstanbul: Yalçın Yayınları.
- ÇAĞAN, Kenan; Alver, Köksal (2002). "Üç İstanbul Ya da Bir Çözülüştün Zayıf Halkaları", *Hece*, S:65-66-67,s.576-583.
- ÇELİK, Yakup (2009) "Mehmet Âkif ve Mithat Cemal Kuntay'ın Meşrutiyet İstanbul'u Değerlendirmeleri.", İstanbul: TYB. http://www.mehmetakifarastirmalari.com/index.php?option=com_content&view=article&id=235:mehmet-akif-ve-mithat-cemal-kuntayn-merutiyet-istanbul-deerlendirmeleri&catid=25:edebiyat-ve-dueence-&Itemid=159 (Erişim 27.06.2012)
- FORSTER, E.M (2001) Roman Sanatı, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- KOÇ, Murat (2005). Türk Romanında İttihat Terakki, İstanbul: Temel Yayınları.
- KOÇ, Murat(2008). "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki", *Bilgi*, S:47, s.121-146.

KUNTAY, Mithat Cemal(2011). Üç İstanbul, İstanbul: Oğlak Yayınları.

POLAT, Nâzım Hikmet (2008) "II. Meşrutiyet Devri Sosyal ve Kültürel Hayatının Bazı Tanıtıcı Vasıfları", *Türkiye Günlüğü*, S:94, s.54-64

TÜRKEŞ, A. Ömer (2006). "Bir Romanın Hatırlattıkları", *Radikal Gazetesi*, 17 Mart 2006.

http://www.mehmetakifarastirmalari.com/index.php?option=com_content&view=article&id=235:mehmet-akif-ve-mithat-cemal-kuntayn-merutiyet-stanbul-deerlendirmeleri&catid=25:edebiyat-ve-dueence-&Itemid=159 (Erişim: 05.07.2012).